

Kościół w świecie. Papież Pius XI przyjmując kiedyś z rąk prof. Massignon *Annuaire du monde musulman* powiedział, że „trzeba by nam podobnego dzieła dla świata katolickiego”. Na spełnienie tego życzenia świat katolicki musiał jednak długo czekać, bo ponad trzydzieści lat. Dopiero w latach 1958—1960 ukazało się dwutomowe dzieło pt. *Bilan du monde*¹, przedstawiające stan Kościoła w świecie współczesnym.

Inspiratorem i kierownikiem wspomnianego dzieła był belgijski zespół *Église Vivante* (Louvain) przy współudziale *Centre de Recherches socio-religieuses* (Bruxelles). Wykonanie i zredagowanie pracy o tak szerokich rozmiarach nie było łatwe. Należało z jednej strony znaleźć i przemyśleć samą koncepcję względnie „formułę”, „schemat”, jak się wyrażają autorzy wstępu do *Bilan du monde*, z drugiej zaś zrealizować ją przy pomocy odpowiednio dobranych do tego ludzi, a nawet wielu ekip specjalistów różnych dziedzin — teologów, historyków, ekonomistów, socjologów itp.

Bilan du monde został pomyślany i zrealizowany w trzech częściach: I — świat, II — grupy geograficzno-kulturalne, III — kraje.

Autorowie wyszli z założenia, że Kościół ze swej definicji jest powszechny, katolicki. Jego misją jest więc odnieść cały świat do Boga, „Ojca” wszystkich ludzi. Toteż stanęli oni na stanowisku, że wpierw należy mówić o świecie, o konkretnych ludziach, o stanie społeczno-kulturalnym i religijnym określonego sektora, a później dopiero o obecności tam Kościoła.

Jednakże świat dzisiejszy nie jest jednorodny, ponieważ w swej naturze zawiera zróżnicowanie, mające swoją podstawę w tym, że ludzie nie są tacy sami. Nie jest też tylko zbiorem indywidualów, ale raczej stykiem, ścieraniem się „świadomości zbiorowych” różnych grup ludzi, jak Ameryka ła-

cińska, Europa zachodnia, świat azjatycki itd. Grupy te specyfikuje nie tylko przynależność geograficzna, ale także wspólna kultura. Kościół musi uwzględnić tę strukturę współczesnego świata — „różnorodność w jedności”, zaakceptować ją i nawiązać łączność z ludźmi takimi, jakimi są w rzeczywistości, z różnymi grupami geograficzno-kulturalnymi. I na tym poziomie zachodzi konieczność rozpatrzenia najpierw stanu społeczno-kulturalnego, a następnie obecności tam Kościoła.

Wreszcie w świecie współczesnym istnieje podział na kraje, które również odznaczają się własną specyfiką nie tylko pod względem społeczno-kulturalnym, ale także pod względem religijnym. Tak np. katolicyzm francuski nie jest taki sam jak katolicyzm włoski czy amerykański. Tę specyfikę należało uwzględnić w *Bilan du monde*, nie tracąc jednak z oczu Kościoła jako całości, ponieważ każdy kraj ma własną cegiełkę, którą wnosi do budowy Kościoła powszechnego.

Tak przedstawia się w ogólnych zarysach koncepcja dzieła *Bilan du monde*. Trzy części — świat, grupy geograficzno-kulturalne i kraje, a w ramach każdego sektora dwie sekcje: 1) stan społeczny, kulturalny i religijny oraz 2) obecność Kościoła stanowią schemat podstawowy, który należy mieć zawsze na uwadze przy posługiwaniu się *Bilan du monde*.

Przedstawiona powyżej koncepcja omawianego dzieła została zrealizowana w dwóch tomach. Tom pierwszy obejmuje dwie części — świat i grupy społeczno-kulturalne, tom drugi zawiera część trzecią — kraje.

Warto tutaj zwrócić szczególną uwagę na wewnętrzny układ dzieła. Jak wspomniano, w każdej z omówionych powyżej części występuje ten sam dyptyk: stan społeczny, kulturalny i religijny oraz obecność Kościoła. W ramach pierwszego członu dyptyku, w każdym z trzech sektorów omówiono najpierw problemy demograficzne, jak ilość i gęstość zaludnienia, wskaźnik przyrostu naturalnego, prognozę populacyjną, zróżnicowanie występujące między ludźmi ze względu na język, rasę, środowisko itp. Następnie przedstawiono różni-

cowanie standardu życiowego ludzi. W związku z tym podano niektóre informacje dotyczące trzech sektorów gospodarstwa — rolnictwa, przemysłu i usług, rzucając w ten sposób światło na różną sytuację materialną ludzi. Dalej omówiono pewne problemy dotyczące duchowego rozwoju ludzkości, jak rozwój szkolnictwa, nauki, techniki i kultury. Przedstawiono także typy i zasięg organizacji politycznych, ekonomicznych i zawodowych w płaszczyźnie narodowej, regionalnej i międzynarodowej. W końcu omówiono problem różnych religii, jak chrześcijaństwo podzielone na wyznania i sekty, judaizm, islamizm, buddyzm itd. Wszystkie wspomniane powyżej zagadnienia zostały ustawione w perspektywie historycznej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu najnowszego.

W ramach drugiego członu dyptyku omówiono obecność Kościoła w płaszczyźnie narodowej, regionalnej i międzynarodowej. Kościół przedstawiony został nie tyle w aspekcie statycznym, ile raczej w aspekcie dynamicznym. Jakkolwiek Kościół w swej istocie jest niezmienny, to jednak działa za pośrednictwem różnych form społecznych, które zmieniają się w zależności od epok i typów cywilizacji. Stąd zaistniała konieczność patrzenia na Kościół w aspekcie ewolucji różnych form społecznych, jego rozwoju i wrastania w przestrzeń i czasie.

W płaszczyźnie świata zwrócono uwagę na różne organizacje społeczno-kościelnej typu międzynarodowego i mechanizmy działania tych organizacji. Same organizacje nie mówią jeszcze o intensywności życia Kościoła. Stąd omówiono dalej rozwój myśli teologicznej, życia umysłowego i religijnego w postaci wydziałów teologicznych, uniwersytetów, instytutów kościelnych, zakonów, bractw religijnych, muzeów, bibliotek, prasy katolickiej, ośrodków maryjnych i ważniejszych miejsc pielgrzymkowych. W końcu przedstawiono bogactwo rytów liturgicznych, odnowę liturgiczną, działalność laikatu, ruch misyjny i ekumeniczny.

W ramach grup geograficzno-kulturalnych przedstawiono specyfikę Kościoła nie mieszczącą się w płaszczyźnie świata jako całości. Poszczególne rejony, obok problemów ogólnokościelnych, mają bowiem własne, specyficzne sytuacje, które wymagały osobnego naświetlenia. Stąd sytuację Kościoła przedstawiono oddzielnie dla każdego rejonu geograficzno-kulturalnego. Uwzględniono zwłaszcza aktualną sytuację religijną, wyznania, sekty, odnowę pastoralną, strukturę i organizację Kościoła. Szczegółowe dane przedstawiono na tablicach i kartogramach.

Wreszcie zreferowano sytuację Kościoła w poszczególnych krajach. Za podstawę przyjęto alfabetyczny wykaz krajów znajdujący się w rocznikach ONZ, z wyjątkiem krajów bałtyckich, które w niniejszej pracy zostały potraktowane osobno. W odniesieniu do każdego kraju stosowano mniej lub więcej stały schemat, a mianowicie: historia, zwłaszcza okres najnowszy pod kątem zrozumienia sytuacji obecnej, aktualny stan Kościoła (liczba katolików, duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, biskupów, diecezji i zakonów), działalność Kościoła (akcja religijna, charytatywna i społeczno-kulturalna, akcja misyjna i ekumeniczna, o ile ma miejsce na terenie danego kraju).

Bilan du monde zawiera ponadto wykazy instytucji społecznych, religijnych, kulturalnych, ekonomicznych i politycznych o zasięgu krajowym, regionalnym i międzynarodowym; tablice graficzne przedstawiające dane światowe dotyczące demografii, produkcji itp.; mapy poszczególnych rejonów świata, oraz alfabetyczną listę krajów.

Wspomniano już, że inicjatywa i kierownictwo dzieła o tak wielkim zasięgu spoczywały w rękach zespołu *Église Vivante*. Dyrektorzy tej kolekcji — J. Bruls i J. Frisque podkreślają jednak we wstępie, że bez pomocy specjalistów różnych dziedzin nauki nie mogliby go zrealizować. W szczególności najwięcej zasług w opracowaniu *Bilan du monde* przypisują ks. Fr. Houtart, dyrektorowi

Ośrodka badań socjologiczno-religijnych w Brukseli. Ks. Houtart przejął na siebie trud nawiązania kontaktu z różnymi specjalistami w świecie, którzy podjęli się opracowania poszczególnych działów. Żaden artykuł nie został jednak podpisany. Był to warunek postawiony autorom jeszcze przed zaangażowaniem do współpracy. Ogółem we wstępie do *Bilan du monde* wymienione zostało 149 nazwisk różnych autorów, niejednokrotnie o sławie światowej. Przedstawiciele kolekcji *Eglise Vivante* zaznaczają, że lista 149 nazwisk nie jest kompletna. Należałoby ją poszerzyć jeszcze o wiele innych nazwisk osób, które pomagały redaktorom radami i wskazówkami oraz zebranymi dokumentacjami.

Oprócz wspomnianych powyżej autorów, we wstępie zostało wymienione 15 instytutów i ośrodków badawczych z różnych krajów, które współpracowały z redakcją *Bilan du monde*. Ogólnie mówiąc, omawiane dzieło, jest dorobkiem olbrzymiej liczby specjalistów z zakresu teologii, historii, ekonomii, socjologii, statystyki itp. z różnych krajów całego świata.

Wartość takiego dzieła, jak *Bilan du monde* zależy przede wszystkim od źródeł, z których autorowie czerpali informacje i wiadomości o stanie Kościoła w świecie. Stosunkowo niewiele trudności sprawiało autorom zebranie wiadomości o stanie społeczno-gospodarczym i kulturalnym świata. W tym zakresie istnieje wiele materiałów publikowanych przez instytucje ONZ, jak UNESCO, FAO oraz BIT. Gorzej natomiast przedstawiają się statystyki religijne. W tym względzie autorowie zmuszeni byli niejednokrotnie zbierać informacje w oparciu o źródła z pierwszej ręki.

Źródła, stanowiące podstawę pracy *Bilan du monde*, były poddane gruntownej analizie krytycznej. W przypadku ważniejszych spośród nich, omówiono treść, wartość, możliwość i zakres wykorzystania w *Bilan du monde*. Wszystkie przytoczone źródła podzielono na trzy grupy. Pierwsza obejmuje źródła dotyczące stanu spo-

łecznego i kulturalnego. Należą do nich przede wszystkim roczniki publikowane przez ONZ i inne instytucje międzynarodowe, regionalne i krajowe. Druga obejmuje źródła religijne pozakatolickie — ortodoksyjne, protestanckie, żydowskie i muzułmańskie. Trzecia obejmuje źródła religijne katolickie ogólne i szczegółowe. Wśród dzieł ogólnych, w oparciu o które zreferowano stan Kościoła w świecie, wymieniono *Annuario Pontificio*, *Statistica — Gerarchia e dei Fedeli di Rito Orientale*, *La Missioni Cattoliche* oraz informacje *La congrégation des religieux*. Wśród szczegółowych zaś wymienione zostały roczniki krajów katolickich. Wiele informacji zaczerpnięto także z „Agencji Prasy Katolickiej”.

Chronologiczne ramy *Bilan du monde* nie są jednolite, ponieważ podane statystyki i informacje o stanie Kościoła w świecie uzależnione były przede wszystkim od źródeł. Te zaś z kolei są bardzo zróżnicowane, nie zawsze nawet najnowsze. Ogólnie mówiąc, podawany zarys historyczny problemów obejmuje całość, z uwzględnieniem szczególnie okresu najnowszego. Natomiast statystyki zawierają w zasadzie dane ostatnie, możliwe do osiągnięcia. Jedynie co do statystyk świeckich przytaczano dane starsze i najnowsze według roczników międzynarodowych. Należy jednak nadmienić, że nie wszystkie dane statystyczne, zwłaszcza z zakresu działalności Kościoła katolickiego są kompletne. Najbardziej wyczerpująca jest lista biskupów, zawierająca stan na dzień 1 stycznia 1960 r.

Można by postawić pytanie, czy *Bilan du monde* jest dziełem wykonanym? Niewątpliwie nie jest to jeszcze dzieło całkowicie wyczerpujące. Przyznają to zresztą sami autorowie wstępu. Dlatego liczą na współpracę wszystkich zainteresowanych wyrażając nadzieję, że w przyszłości stanie się ono dziełem całego Kościoła. Pomimo usterek, które zaistniały w zasadzie niezależnie od autorów, może ono oddać olbrzymie usłu-

gi zarówno naukowcom, wykładowcom, teoretykom, jak i działaczom praktycznym. W szczególności wiele z tego dzieła mogą skorzystać specjaliści takich dziedzin, jak historia Kościoła, ekonomia, socjologia, a zwłaszcza socjologia religii, prawo kościelne oraz wszelkiego rodzaju publicyści.

Należy podkreślić pozytywny stosunek autorów *Bilan du monde* do naszych Ziemi Odzyskanych, który wyraża się w tym, że wymieniają diecezje zachodnie i północne — gdańską, gorzowską, opolską, warmińską i wrocławską w obecnych granicach Polski.

Pewne zastrzeżenia budzą jednak niektóre dane dotyczące Kościoła w Polsce, np. rezydencją archidiecezji nie jest Rzeszów tylko Lubaczów (s. 622); ks. inf. Michał Krzywicki rezyduje nie w Białymstoku, lecz w Drohiczyń nad Bugiem (tamże), natomiast w Białymstoku rządcą archidiecezji jest ks. inf. Adam Sawicki, mianowany ostatnio administratorem apostolskim i biskupem *in partibus infidelium*. Katolicki Uniwersytet Lubelski posiada nie trzy, lecz cztery wydziały (s. 623) — pominięto Wydział Prawa Kanonicznego. Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak” ma swoją siedzibę w Krakowie (ul. Wiślna 12), a nie w Warszawie (tamże), natomiast pod wskazanym adre-

sem w Warszawie (ul. Kopernika 34) mieści się obecnie siedziba Redakcji Miesięcznika „Więź”. Należałoby też uzupełnić listę ośrodków wydawniczych w Polsce i poszerzyć ją o niektóre wydawnictwa diecezjalne, jak w Opolu, Sandomierzu i Olsztynie. Pewne wątpliwości budzi wreszcie rubryka „*Presse*”, Autorzy *Bilan du monde* nie trzymają się przy niej jednolitej zasady. W przypadku Polski wymieniono w tej rubryce nie tylko prasę katolicką, ale także inne periodyki. Przyjmując założenie autorów, należałoby jeszcze we wspomnianej rubryce wymienić: „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” (Lublin, Al. Raclawickie 14), „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, „Roczniki Filozoficzne”, „Roczniki Humanistyczne (Lublin, Al. Raclawickie 14), „Prawo Kanoniczne” (Warszawa-Bielany, ul. Gwiaździsta 81), „Nasza Przeszłość” (Kraków, Stradom 4). W związku z rubryką „*Presse*” trzeba jeszcze sprostować, że Redakcja miesięcznika „Znak” mieści się przy ul. Siennej 5, a nie przy ul. Sławkowskiej 32 (tamże), Redakcja Tygodnika „Za i Przeciw” mieści się przy ul. Marszałkowskiej 4, a nie przy ul. Nowogrodzkiej 17 (tamże).

ks. Władysław Piwowarski

¹ *Encyclopédie catholique du monde chrétien. Bilan du monde 1958—1959*, publié par le Centre de Recherches socio-religieuses (Bruxelles) et le Centre „Église Vivante” (Louvain), Casterman, t. I, Paris — Tournai 1958, ss. 407, t. II, Tournai 1960, ss. 820.